

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΦΛΩΡΙΝΑΣ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Η ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

ΕΡΕΥΝΑ ΠΕΔΙΟΥ

ΑΡΓΥΡΗΣ ΚΥΡΙΔΗΣ · ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΜΑΥΡΙΚΑΚΗ
(Επιμέλεια)

Βάσω Αλεξίου, Ανδριανή Γαλάνη, Γιάννης Δαϊκόπουλος, Βάσω Ηλιάδου, Γεωργία Καραγκούνη, Στέλλα Κασίδου, Αναστασία Κιουριτζόγλου, Αργύρης Κυρίδης, Νίκος Λιάζος, Χαρά Λιόλιου, Ευαγγελία Μαυρικάκη, Κώστας Ντίνας, Μαρία Παντοπούλου, Αλεξάνδρα Παπαδοπούλου, Ευτυχία Πασχαλίδου, Νατάσα Προδρομίδου, Μαρία Συμεωνίδου, Θεοδώρα Τόλη, Ελένη Τσακνίδου, Ελένη Τσιαίρη

Τυπωθήτω - Γιώργος Δαρδανός

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΦΛΩΡΙΝΑΣ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στο Ελληνικό Δημοτικό Σχολείο

Έρευνα πεδίου

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Αργύρης ΚΥΡΙΑΔΗΣ & Ευαγγελία ΜΑΥΡΙΚΑΚΗ

τυπωθήτω - ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΑΡΔΑΝΟΣ

Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στο Ελληνικό Δημοτικό Σχολείο

ΑΛΕΞΙΟΥ Β.

ΓΑΛΑΝΗ Α.

ΔΑΪΚΟΠΟΥΛΟΣ Γ.

ΗΛΙΑΔΟΥ Β.

ΚΑΡΑΓΚΟΥΝΗ Γ.

ΚΑΣΙΔΟΥ Σ.

ΚΙΟΥΡΤΖΟΓΛΟΥ Α.

ΚΥΡΙΑΔΗΣ Α.

ΛΙΑΖΟΣ Ν.

ΛΙΟΛΙΟΥ Χ.

ΜΑΥΡΙΚΑΚΗ Ε.

ΝΤΙΝΑΣ Κ.

ΠΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ Μ.

ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α.

ΠΑΣΧΑΛΙΔΟΥ Ε.

ΠΡΟΔΡΟΜΙΔΟΥ Ν.

ΣΥΜΕΩΝΙΔΟΥ Μ.

ΤΟΛΗ Θ.

ΤΣΑΚΙΡΙΔΟΥ Ε.

ΤΣΙΑΪΡΗ Ε.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	11
1. <i>Οι λειτουργικές συνιστώσες της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης</i> (Ε. ΜΑΥΡΙΚΑΚΗ)	15
1.1. Ιστορική επισκόπηση της εξέλιξης της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (Ε. ΜΑΥΡΙΚΑΚΗ)	15
1.2. Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στην Ελλάδα	23
1.3. Οι στόχοι της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης	32
1.4. Η ενσωμάτωση της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στη σχολική πρακτική	34
1.5. Προβλήματα εφαρμογής της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και ο ρόλος των εκπαιδευτικών	43
2. <i>Μεθοδολογία της έρευνας</i>	55
(Α. ΚΥΡΙΑΔΗΣ)	
2.1. Σκοπός και στόχοι της έρευνας	55
2.2. Υποθέσεις της έρευνας	65
2.3. Μεθοδολογία της έρευνας	66
2.4. Τα ερευνητικά εργαλεία	71
2.4.1. Η συνέντευξη	71
2.4.2. Το ερωτηματολόγιο	77
2.4.3. Η Ανάλυση Περιεχομένου	81
2.5. Το δείγμα της έρευνας	84
3. <i>Η ανάλυση του περιεχομένου των νομικών κειμένων</i>	87
(Γ. ΚΑΡΑΓΚΟΥΝΗ, Κ. ΝΤΙΝΑΣ, Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, Μ. ΣΥΜΕΩΝΙΔΟΥ, Θ. ΤΟΛΗ)	

3

Η ανάλυση του περιεχομένου των νομικών κειμένων

Γεωργία ΚΑΡΑΓΚΟΥΝΗ, Κώστας ΝΤΙΝΑΣ, Αλεξάνδρα
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, Μαρία ΣΥΜΕΩΝΙΔΟΥ & Θεοδώρα ΤΟΛΗ

ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ ΠΟΥ ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΘΗΚΕ ΕΓΙΝΕ ΜΙΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΣΠΆΘΕΙΑ ΠΡΟΣΈΓΓΙΣΗΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΗΜΩΝ ΝΟΜΙΚΩΝ ΚΕΙΜΈΝΩΝ, ΜΕ ΤΑ ΟΠΟΙΑ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΡΆΤΟΣ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΖΕΙ ΤΗΝ Π.Ε. ΚΑΙ ΤΗ ΘΈΣΗ ΤΗΣ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ. ΜΕΛΕΤΉΘΗΚΑΝ ΟΙ ΝΌΜΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΕΓΚΎΚΛΙΟΙ ΤΗΣ ΤΕΛΕΥΤΑΪΑΣ ΕΙΚΟΣΑΕΤΪΑΣ, ΟΙ ΟΠΟΪΟΙ ΣΧΕΤΪΖΟΝΤΑΝ ΜΕ ΤΗΝ Α/ΘΜΙΑ ΕΚΠΑΪΔΕΥΣΗ. ΜΕΤΆ ΑΠΌ ΛΕΠΤΟΜΕΡΉ ΚΑΙ ΔΙΕΙΣΔΥΤΙΚΉ ΑΝΆΓΝΩΣΉ ΤΟΥΣ ΕΝΤΟΠΪΣΤΗΚΑΝ 263 ΑΝΑΦΟΡΈΣ ΣΤΗΝ Π.Ε. (N=263). ΑΠΌ ΑΥΤΈΣ ΤΙΣ 263 ΑΝΑΦΟΡΈΣ ΟΙ 197 (74,9%) ΒΡΪΣΚΟΝΤΑΝ ΣΕ ΥΠΟΥΡΓΙΚΈΣ ΑΠΟΦΆΣΕΙΣ ΚΑΙ ΟΙ 66 (25,1%) ΣΕ ΕΓΚΥΚΛΪΟΥΣ ΠΟΥ ΕΪΧΕ ΑΠΟΣΤΕΪΛΕΙ ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΪΟ ΠΑΙΔΕΪΑΣ ΣΤΑ ΚΑΤΆ ΤΌΠΟΥΣ ΓΡΑΦΕΪΑ Α/ΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΪΔΕΥΣΗΣ (Π.6).

ΠΙΝΑΚΑΣ 6

Κατανομή των αναφορών για την Π.Ε. στα επίσημα νομικά κείμενα της τελευταίας εικοσαετίας ανά είδος νομικού κειμένου

Είδος νομικού κειμένου	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
Υπ. Απόφαση	197	74,9
Εγκύκλιος	66	25,1
Σύνολο	263	100,0

ΠΙΝΑΚΑΣ 7

Κατανομή αναφορών για την Π.Ε. στα επίσημα νομικά κείμενα της τελευταίας εικοσαετίας ανά χρονολογία

Έτος	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
1976	13	4,9
1978	5	1,9
1990	11	4,2
1991	42	16,0
1992	2	0,8
1993	40	15,2
1994	7	2,7
1995	92	35,0
1996	23	8,7
1997	17	6,5
2001	11	4,2
Σύνολο	263	100,0

Κατά τη δεκαετία 1970-1980 εντοπίστηκαν μόνο 18 αναφορές (6,8%) (Π.7). Το γεγονός αυτό μπορεί να σημαίνει ότι κατά την περίοδο αυτή η Π.Ε. δεν αποτελούσε κύρια μέριμνα του Υπ.Ε.Π.Θ. Η κατάσταση αυτή αλλάζει το 1991, οπότε καταμετρήσαμε 42 αναφορές (16%). Η αυξητική πορεία των αναφορών συνεχίζεται και το 1993, ώσπου το 1995 οι 92 αναφορές (35%) επιβεβαιώνουν το μεθοδικό και οργανωμένο ενδιαφέρον του Υπ.Ε.Π.Θ. για την ένταξη της Π.Ε. στο ελληνικό Δημοτικό Σχολείο. Ωστόσο οι λιγότερες αναφορές εντοπίζονται το 1992, με μόλις 2 (0,8%) αναφορές.

Επιπλέον, ο αριθμός των άρθρων κάθε εγκυκλίου ή υπουργικής απόφασης που αφορούσαν την Π.Ε. είναι αρκετά μικρός (κυρίως 1-3 άρθρα), γεγονός που δικαιολογείται αν λάβει κανείς υπ' όψη του ότι ο χώρος της Π.Ε. ήταν απολύτως ανοργάνωτος και σχεδόν άγνωστος στην Ελλάδα ως την προηγούμενη δεκαετία (Π.8). Ένας τόσο νέος και σχετικώς άγνωστος χώρος προκειμένου να οργανωθεί και να θεμελιωθεί σε ισχυρές βάσεις, απαιτεί προσδιορισμό και επακριβή διευθέτηση όλων των παραμέτρων και λεπτομερειών του. Κάτι τέτοιο είναι δύσκολο να πραγματοποιηθεί με δαιδαλώδη και πολυσύνθετα νομικά κείμενα. Προφανώς αυτός είναι και ο λόγος που ο νομοθέτης επέλεξε μικρές, αυτοτελείς και ανεξάρτητες διατυπώσεις για να πετύχει το στόχο του.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6

Κατανομή των αναφορών για την Π.Ε. στα επίσημα νομικά κείμενα της τελευταίας εικοσαετίας ανά είδος νομικού κειμένου

Είδος νομικού κειμένου	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
Υπ. Απόφαση	197	74,9
Εγκύκλιος	66	25,1
Σύνολο	263	100,0

ΠΙΝΑΚΑΣ 7

Κατανομή αναφορών για την Π.Ε. στα επίσημα νομικά κείμενα της τελευταίας εικοσαετίας ανά χρονολογία

Έτος	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
1976	13	4,9
1978	5	1,9
1990	11	4,2
1991	42	16,0
1992	2	0,8
1993	40	15,2
1994	7	2,7
1995	92	35,0
1996	23	8,7
1997	17	6,5
2001	11	4,2
Σύνολο	263	100,0

Κατά τη δεκαετία 1970-1980 εντοπίστηκαν μόνο 18 αναφορές (6,8%) (Π.7). Το γεγονός αυτό μπορεί να σημαίνει ότι κατά την περίοδο αυτή η Π.Ε. δεν αποτελούσε κύρια μέριμνα του Υπ.Ε.Π.Θ. Η κατάσταση αυτή αλλάζει το 1991, οπότε καταμετρήσαμε 42 αναφορές (16%). Η αυξητική πορεία των αναφορών συνεχίζεται και το 1993, ώσπου το 1995 οι 92 αναφορές (35%) επιβεβαιώνουν το μεθοδικό και οργανωμένο ενδιαφέρον του Υπ.Ε.Π.Θ. για την ένταξη της Π.Ε. στο ελληνικό Δημοτικό Σχολείο. Ωστόσο οι λιγότερες αναφορές εντοπίζονται το 1992, με μόλις 2 (0,8%) αναφορές.

Επιπλέον, ο αριθμός των άρθρων κάθε εγκυκλίου ή υπουργικής απόφασης που αφορούσαν την Π.Ε. είναι αρκετά μικρός (κυρίως 1-3 άρθρα), γεγονός που δικαιολογείται αν λάβει κανείς υπ' όψη του ότι ο χώρος της Π.Ε. ήταν απολύτως ανοργάνωτος και σχεδόν άγνωστος στην Ελλάδα ως την προηγούμενη δεκαετία (Π.8). Ένας τόσο νέος και σχετικώς άγνωστος χώρος προκειμένου να οργανωθεί και να θεμελιωθεί σε ισχυρές βάσεις, απαιτεί προσδιορισμό και επακριβή διευθέτηση όλων των παραμέτρων και λεπτομερειών του. Κάτι τέτοιο είναι δύσκολο να πραγματοποιηθεί με δαιδαλώδη και πολυσύνθετα νομικά κείμενα. Προφανώς αυτός είναι και ο λόγος που ο νομοθέτης επέλεξε μικρές, αυτοτελείς και ανεξάρτητες διατυπώσεις για να πετύχει το στόχο του.

ΠΙΝΑΚΑΣ 8

Αριθμός άρθρων που σχετίζονται με την Π.Ε. ανά επίσημο νομικό κείμενο και κατανομή αναφορών

Αριθμός άρθρων	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
1	108	41,2
2	10	3,8
3	79	30,2
4	23	8,8
6	11	4,2
9	24	9,2
11	7	2,7
Σύνολο	263	100,0

Προκειμένου να γίνει μια συστηματική και αναλυτική μελέτη των σχετικών με την Π.Ε. θεμάτων με τα οποία καταγίνονται τα νομικά κείμενα, ορίστηκαν οκτώ κατηγορίες (θέματα) με τις υποκατηγορίες τους, ως εξής:

1. Ορισμοί

2. Σκοποί

2.1. Συνειδητοποίηση από το παιδί της σχέσης του με:

2.1.1. το φυσικό περιβάλλον

2.1.2. το ανθρωπογενές περιβάλλον

2.1.3. τον άνθρωπο και το φυσικό περιβάλλον

2.2. Ευαισθητοποίηση

2.3. Δραστηριοποίηση

3. Στόχοι - Επιδιώξεις ως προς:

3.1. Γνωστικό τομέα

3.2. Συναισθηματικό τομέα

- 3.3. Τη σχέση με την κοινωνία
 - 3.3.1. Στενό κοινωνικό περιβάλλον
 - 3.3.1.1. Ανάπτυξη δεξιοτήτων
 - 3.3.1.2. Ανάληψη δράσης
 - 3.3.2. Ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον
 - 3.3.2.1. Ανάπτυξη δεξιοτήτων
 - 3.3.2.2. Ανάληψη δράσης
- 3.4. Κριτική προσέγγιση του περιβάλλοντος από τους μαθητές
4. Νομικό πλαίσιο ένταξης - Σύζευξη με παρελθούσες νομικές διατάξεις
5. Θέση στο αναλυτικό πρόγραμμα
 - 5.1. Η περιβαλλοντική εκπαίδευση δεν είναι μάθημα και μπορεί να γίνεται:
 - 5.1.1. παράλληλα με το εβδομαδιαίο πρόγραμμα
 - 5.1.2. ως σχολική δραστηριότητα
6. Εφαρμογή - Σχεδιασμός
 - 6.1. Εμπλεκόμενοι φορείς
 - 6.1.1. Υπουργείο Παιδείας
 - 6.1.2. Τοπική αυτοδιοίκηση
 - 6.1.3. Προϊστάμενος Α/θμιας Εκπαίδευσης/Σχολικοί σύμβουλοι/Επιθεωρητές
 - 6.1.4. Υπεύθυνος νομού για την Π.Ε.
 - 6.1.4.1. κριτήρια επιλογής του
 - 6.1.4.2. αρμοδιότητές του
 - 6.1.5. Διευθυντές
 - 6.1.6. Δάσκαλος-οι
 - 6.1.6.1. προσόντα
 - 6.1.6.2. αρμοδιότητες-διαδικαστικά θέματα
 - 6.2. Κονδύλια
 - 6.2.1. Πηγές άντλησής τους

- 6.2.2. Τρόπος χρηματοδότησης
- 6.3. Θέματα / Αντικείμενα
 - 6.3.1. Πηγές άντλησης πληροφοριών για Π.Ε.
 - 6.3.2. Σύζευξη θεμάτων και σχολικών μαθημάτων
- 6.4. Μέθοδος εκπόνησης προγράμματος Π.Ε.
 - 6.4.1. Επίλυση προβλήματος
 - 6.4.2. Project
 - 6.4.3. Ασκήσεις πεδίου
 - 6.4.3.1. Μετακίνηση προς το πεδίο μελέτης
 - 6.4.3.2. Περιβαλλοντικά μονοπάτια
- 6.5. Χρονική διάρκεια των προγραμμάτων
- 6.6. Αξιολόγηση προγράμματος
- 7. Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης
 - 7.1. Στόχοι
 - 7.2. Αρμοδιότητες
 - 7.3. Οικονομικοί πόροι
 - 7.4. Συνεργασίες
 - 7.5. Υπεύθυνοι κέντρων Π.Ε.
 - 7.5.1. Προσόντα/Κριτήρια επιλογής τους
 - 7.5.2. Αρμοδιότητες/Διαδικαστικά θέματα
 - 7.6. Αποσπασμένοι δάσκαλοι σε κέντρα Π.Ε.
 - 7.6.1. Προσόντα/Κριτήρια επιλογής τους
 - 7.6.2. Αρμοδιότητες/Διαδικαστικά θέματα
 - 7.7. Βοηθητικό προσωπικό Κ.Π.Ε
 - 7.8. Στέγαση - Υποδομή - Εξοπλισμός
- 8. Εκπαιδευτική διαδικασία

Μελετώντας τα κείμενα έγινε μια προσπάθεια, καθεμιά από τις αναφορές που εντοπίστηκαν να ενταχθεί σε μία μόνο υποκατηγορία, οπότε προέκυψαν τελικά τα ακόλουθα αποτελέσματα (Π.9):

ΠΙΝΑΚΑΣ 9

Συχνότητα εμφάνισης θεματικών κατηγοριών στα επίσημα νομικά κείμενα της τελευταίας εικοσαετίας

Θεματική κατηγορία	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
Ορισμοί	2	0,8
Σκοποί	30	11,4
Στόχοι - επιδιώξεις	15	5,7
Νομικό πλαίσιο	16	6,1
Θέση στο αναλυτικό πρόγραμμα	12	4,6
Εφαρμογή - σχεδιασμός	85	32,3
Κ.Π.Ε.	98	37,3
Εκπαιδευτική διαδικασία	5	1,9
Σύνολο	263	100,0

Μια μελέτη του προηγούμενου πίνακα οδηγεί στη διαπίστωση ότι οι κατηγορίες που αφορούν στην Εφαρμογή-Σχεδιασμό και στα Κ.Π.Ε. είναι εκείνες στις οποίες αναφέρονται περισσότερο τα επίσημα κείμενα. Σε σύνολο 263 αναφορών οι 183 (69,6%) ασχολούνται με αυτά τα δύο ζητήματα, γεγονός που αποδεικνύει την ιδιαίτερη μέριμνα του κράτους να θέσει τα θεσμικά πλαίσια και να ρυθμίσει κάθε λεπτομέρεια για τη σωστή οργάνωση και εφαρμογή των προγραμμάτων Π.Ε. Εξάλλου, η κατηγορία με το 32,3% των αναφορών, περιέχει όλα εκείνα τα τμήματα των νομικών κειμένων που αναφέρονται στις αρμοδιότητες και τα κριτήρια επιλογής των δασκάλων που αναλαμβάνουν να εκπονήσουν προγράμματα Π.Ε.: «Καλό είναι να καταβάλλεται προσπάθεια διεπιστημονικής σύνθεσης της παιδαγωγικής ομάδας με εκπαιδευτικούς διαφορετικών ειδικοτήτων ώστε να επιτυγχά-

νεται πολύπλευρη προσέγγιση των θεμάτων», καθώς και των υπευθύνων για το θέμα αυτό σε κάθε νομό της Ελλάδας: «Οι υπεύθυνοι Π.Ε. πρέπει να διευκολύνουν με κάθε δυνατό τρόπο τους εκπαιδευτικούς που εφαρμόζουν προγράμματα Π.Ε. με την τάξη τους έτσι ώστε το πρόγραμμα να εξελίσσεται ομαλά και να φτάνει στην επιτυχή έκδοσή του». Σε ό,τι αφορά τα Κέντρα Π.Ε. (37,3%) η δημιουργία ολοένα και περισσότερων τα τελευταία χρόνια και σε διάφορες περιοχές έκανε επιτακτική την ανάγκη να ρυθμιστούν πολλά ειδικά σημεία που σχετίζονται με τη λειτουργία και τις αρμοδιότητές τους «Τα περιφερειακά κέντρα Π.Ε. θα λειτουργούν καθ' όλη τη διάρκεια της εβδομάδας διότι προβλέπονται επισκέψεις σχολείων σε αυτά και κατά το Σαββατοκύριακο».

Σε αντιδιαστολή με τη συχνή παρουσία των δύο παραπάνω κατηγοριών, σχεδόν ανύπαρκτη είναι η παρουσία στα νομικά κείμενα επακριβούς ορισμού της Π.Ε. Μόνο σε δύο σημεία γίνεται σύντομη προσπάθεια να ορισθεί επιστημονικά: «Η Π.Ε. σύμφωνα με την UNESCO ορίζεται ως "μία διαρκής διαδικασία κατά την οποία τα άτομα αποκτούν γνώσεις, αξίες, δεξιότητες και εμπειρίες αναγκαίες για την κατανόηση και εκτίμηση της αλληλεξάρτησης ανθρώπου, πολιτισμού και βιοσφαιρικού περιβάλλοντος, καθώς και..."».

Επίσης, περιορισμένες είναι και οι αναφορές στις επιδιώξεις της Π.Ε. (μόνο 15 αναφορές ή 5,7%) «... να αναπτύξουν τις αναγκαίες ικανότητες και δεξιότητες για να προσδιορίσουν ένα πρόβλημα, να το κατανοήσουν και να το ελλύσουν...».

Ικανοποιητικός είναι και ο αριθμός των αναφορών που σχετίζονται με τους επιμέρους στόχους που σκοπεύει να ελτύχει η Π.Ε. Η συνειδητοποίηση από μέρους των μαθητών της σχέσης τους με το φυσικό και ανθρωπογενές περιβά-

λον, η ευαισθητοποίηση για τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν και η δραστηριοποίησή τους για την επίλυση των προβλημάτων αυτής γίνονται αντικείμενο συζήτησης σε 30 αναφορές (11,4%) όπως: «Σκοπός της Π.Ε. είναι να ευαισθητοποιηθούν οι μαθητές για τα προβλήματα που συνδέονται με το περιβάλλον».

Αν τέλος θελήσουμε να ελέγξουμε στατιστικά ποιες από τις επιμέρους υποκατηγορίες εμφανίζονται συχνότερα, θα παρατηρήσουμε ότι οι πιο πολλές αναφορές (21 ή 8%) εντοπίζονται στην υποκατηγορία 7.6.2 (Π.10) που αφορά τις αρμοδιότητες και τις υποχρεώσεις των δασκάλων που είναι υπεύθυνοι στα Κ.Π.Ε. «συνεργάζεται με εκπαιδευτικούς - συντονιστές προγραμμάτων Π.Ε. της ευρύτερης περιοχής τους και διευκολύνει με κάθε τρόπο την υλοποίησή τους ... /... τα μέλη της παιδαγωγικής ομάδας ορίζονται και ως τεχνικοί βοηθοί επιμόρφωσης για την κάλυψη σχετικών αναγκών και λαμβάνουν έκαστος ως μηνιαία πρόσθετη αμοιβή το ποσό των 75.000 δρχ.». Πρόκειται για μια αμιγώς γραφειοκρατική ρύθμιση.

Ρυθμίζονται με ακρίβεια οι οργανωτικές και λειτουργικές δομές των Κ.Π.Ε. Για παράδειγμα, εκτός από τη συνέπεια στις γραφειοκρατικές τους υποχρεώσεις, οι αποσπασμένοι στα Κ.Π.Ε. δάσκαλοι πρέπει να διαθέτουν ελαστική και δημιουργική σκέψη, ώστε να μπορούν να απασχολούν πρωτότυπα και δημιουργικά τους μικρούς επισκέπτες. Στα προσόδια και στα κριτήρια για την επιλογή και απόσπασή τους στα Κ.Π.Ε. (κατηγορία 7.6.1.) αναφέρονται 15 φορές τα νομικά κείμενα (5,7%) «... οι βασικές και μεταπτυχιακές σπουδές κύρια σε σχέση με την Π.Ε. ... /... η επιμόρφωση στο εσωτερικό και το εξωτερικό στην Π.Ε. ... /... οι συμμετοχές σε σχετικά συνέδρια». Για τον επικεφαλής του εκά-

στοτε Κ.Π.Ε., δηλαδή για τον υπεύθυνο για την ορθή και αποτελεσματική λειτουργία του (κατηγορία 7.5.2), εντοπίστηκαν 13 αναφορές (4,5%) «... για οποιοδήποτε λειτουργικό, διοικητικό και οικονομικό θέμα ο Υπεύθυνος λειτουργίας του κέντρου αναφέρεται απευθείας στην αρμόδια Διεύθυνση Εκπαίδευσης της Νομαρχίας... ». Ξεχωριστή μνεία γίνεται 10 φορές (3,8%) σχετικά με τους οικονομικούς πόρους που απαιτούνται για τη λειτουργία του Κέντρου (κατηγορία 7.3) «... οι πόροι του κέντρου προέρχονται από πιστώσεις τακτικού προϋπολογισμού και του προγράμματος των δημοσίων επενδύσεων που θα εγγράφονται στους προϋπολογισμούς των οικείων Νομαρχιών... » και άλλες τόσες για του φορείς με τους οποίους μπορούν αυτά να συνεργαστού (κατηγορία 7.4) «... απαιτείται η ανάπτυξη συνεργασιών με Κ.Π.Ε. του εσωτερικού και εξωτερικού για ανταλλαγή εμπειριών, πληροφοριών, εκπαιδευτικών προγραμμάτων και ο γάνωσης συνεργασιών σε επίπεδο επιμόρφωσης εκπαιδευτικών. Μπορούν επίσης να συμμετέχουν σε διεθνή και εσωρικά δίκτυα Π.Ε.». Αντιστοίχως αρκετές είναι και οι αναφορές στις κατηγορίες 6.1.4.2. (10 ή 3,8%) και 6.1.6.2. (18 ή 6,8%) που προσδιορίζουν τα προσόντα και τα κριτήρια την επιλογή του Υπευθύνου Π.Ε. σε κάθε νομό και του σφάλου που θα αναλάβει να εκπονήσει πρόγραμμα I «... είναι αναγκαίο να ενημερώνεται και για οποιαδήποτε συνεργασία αναπτύσσει το σχολείο, στα πλαίσια της II πέραν των αναγκαίων για την υλοποίηση των προγραμμάτων συνεργασιών-στα πλαίσια διαφόρων ... /... Οι κ.κ δάσκοντες εις πάσαν ευκαιρίαν να τονίζουν εις τους μετὰς την τεραστίαν σημασίαν την οποίαν έχει δια την ημετέραν ζωής η διατήρησις εν καλή καταστάσει του σχολικού περιβάλλοντος... ».

ΠΙΝΑΚΑΣ 10

Συχνότητα εμφάνισης των υποκατηγοριών στα επίσημα νομικά κείμενα της τελευταίας εικοσαετίας

Υποκατηγορία	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
Ορισμοί (1)	2	0,8
Ευαισθητοποίηση (2.2)	6	2,3
Δραστηριοποίηση (2.3)	8	3,0
Στόχοι ως προς γνωστικό τομέα (3.1)	5	1,9
Στόχοι ως προς συναισθηματικό τομέα (3.2)	2	0,8
Στόχοι ως προς την κριτική προσέγγιση του περιβάλλοντος από τους μαθητές (3.4)	1	0,4
Σύζευξη με παρελθούσες νομικές διατάξεις (4)	16	6,1
Η περιβαλλοντ. εκπαίδευση δεν είναι μάθημα (5.1)	2	0,8
Εμπλεκόμενοι φορείς (6.1)	2	0,8
Κονδύλια (6.2)	1	0,4
Θέματα /Αντικείμενα (6.3)	9	3,4
Μέθοδος εκπόνησης προγράμματος Π.Ε. (6.4)	1	0,4
Χρονική διάρκεια των προγραμμάτων (6.5)	3	1,1
Αξιολόγηση προγράμματος (6.6)	5	1,9
Στόχοι των Κ.Π.Ε. (7.1)	2	0,8
Αρμοδιότητες των Κ.Π.Ε. (7.2)	9	3,4
Οικονομικοί πόροι των Κ.Π.Ε. (7.3)	10	3,8
Συνεργασίες των Κ.Π.Ε. (7.4)	10	3,8
Βοηθητικό προσωπικό Κ.Π.Ε. (7.7)	3	1,1
Στέγαση - Υποδομή - Εξοπλισμός των Κ.Π.Ε. (7.8)	9	3,4
Σχέση της Π.Ε. με την εκπαιδευτική διαδικασία (8)	5	1,9
Συνειδητοποίηση από το παιδί της σχέσης του με το φυσικό περιβάλλον (2.1.1)	11	4,2
Συνειδητοποίηση από το παιδί της σχέσης του με το ανθρωπογενές περιβάλλον (2.1.2)	4	1,5
Συνειδητοποίηση από το παιδί της σχέσης του με τον άνθρωπο και το φυσικό περιβάλλον (2.1.3)	1	0,4
Η περιβαλλοντική δεν είναι μάθημα και μπορεί να γίνεται παράλληλα με το εβδομαδιαίο πρόγραμμα (5.1.1)	6	2,3
Η περιβαλλοντική δεν είναι μάθημα και μπορεί να γίνεται ως σχολική δραστηριότητα (5.1.2)	4	1,5

στοτε Κ.Π.Ε., δηλαδή για τον υπεύθυνο για την ορθή και αποτελεσματική λειτουργία του (κατηγορία 7.5.2), εντοπίστηκαν 13 αναφορές (4,5%) «... για οποιοδήποτε λειτουργικό, διοικητικό και οικονομικό θέμα ο Υπεύθυνος λειτουργίας του κέντρου αναφέρεται απευθείας στην αρμόδια Διεύθυνση Εκπαίδευσης της Νομαρχίας... ». Ξεχωριστή μνεία γίνεται 10 φορές (3,8%) σχετικά με τους οικονομικούς πόρους που απαιτούνται για τη λειτουργία του Κέντρου (κατηγορία 7.3 «... οι πόροι του κέντρου προέρχονται από πιστώσεις του τακτικού προϋπολογισμού και του προγράμματος των δημοσίων επενδύσεων που θα εγγράφονται στους προϋπολογισμούς των οικείων Νομαρχιών... » και άλλες τόσες για το φορείς με τους οποίους μπορούν αυτά να συνεργαστούν (κατηγορία 7.4) «... απαιτείται η ανάπτυξη συνεργασιών | Κ.Π.Ε. του εσωτερικού και εξωτερικού για ανταλλαγή εμπειριών, πληροφοριών, εκπαιδευτικών προγραμμάτων και στήριξης συνεργασιών σε επίπεδο επιμόρφωσης εκπαιδευτικών. Μπορούν επίσης να συμμετέχουν σε διεθνή και εσωτερικά δίκτυα Π.Ε.». Αντιστοίχως αρκετές είναι και οι αναφορές στις κατηγορίες 6.1.4.2. (10 ή 3,8%) και 6.1.6.2. (18 ή 6,8%) που προσδιορίζουν τα προσόντα και τα κριτήρια την επιλογή του Υπευθύνου Π.Ε. σε κάθε νομό και του σχολείου που θα αναλάβει να εκπονήσει πρόγραμμα | «... είναι αναγκαίο να ενημερώνεται και για οποιαδήποτε συνεργασία αναπτύσσει το σχολείο, στα πλαίσια της Ισότητας πέραν των αναγκαιών για την υλοποίηση των προγραμμάτων συνεργασιών-στα πλαίσια διαφόρων ... /... Οι κ.κ. δάσκοντες εις πάσαν ευκαιρίαν να τονίζουν εις τους μετὰς την τεραστίαν σημασίαν την οποίαν έχει δια την ημετέραν ζωής η διατήρησις εν καλή καταστάσει του περιβάλλοντος... ».

ΠΙΝΑΚΑΣ 10

Συχνότητα εμφάνισης των υποκατηγοριών στα επίσημα νομικά κείμενα της τελευταίας εικοσαετίας

Υποκατηγορία	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
Ορισμοί (1)	2	0,8
Ευαισθητοποίηση (2.2)	6	2,3
Δραστηριοποίηση (2.3)	8	3,0
Στόχοι ως προς γνωστικό τομέα (3.1)	5	1,9
Στόχοι ως προς συναισθηματικό τομέα (3.2)	2	0,8
Στόχοι ως προς την κριτική προσέγγιση του περιβάλλοντος από τους μαθητές (3.4)	1	0,4
Σύζευξη με παρελθούσες νομικές διατάξεις (4)	16	6,1
Η περιβαλλοντ. εκπαίδευση δεν είναι μάθημα (5.1)	2	0,8
Εμπλεκόμενοι φορείς (6.1)	2	0,8
Κονδύλια (6.2)	1	0,4
Θέματα /Αντικείμενα (6.3)	9	3,4
Μέθοδος εκπόνησης προγράμματος Π.Ε. (6.4)	1	0,4
Χρονική διάρκεια των προγραμμάτων (6.5)	3	1,1
Αξιολόγηση προγράμματος (6.6)	5	1,9
Στόχοι των Κ.Π.Ε. (7.1)	2	0,8
Αρμοδιότητες των Κ.Π.Ε. (7.2)	9	3,4
Οικονομικοί πόροι των Κ.Π.Ε. (7.3)	10	3,8
Συνεργασίες των Κ.Π.Ε. (7.4)	10	3,8
Βοηθητικό προσωπικό Κ.Π.Ε. (7.7)	3	1,1
Στέγαση - Υποδομή - Εξοπλισμός των Κ.Π.Ε. (7.8)	9	3,4
Σχέση της Π.Ε. με την εκπαιδευτική διαδικασία (8)	5	1,9
Συνειδητοποίηση από το παιδί της σχέσης του με το φυσικό περιβάλλον (2.1.1)	11	4,2
Συνειδητοποίηση από το παιδί της σχέσης του με το ανθρωπογενές περιβάλλον (2.1.2)	4	1,5
Συνειδητοποίηση από το παιδί της σχέσης του με τον άνθρωπο και το φυσικό περιβάλλον (2.1.3)	1	0,4
Η περιβαλλοντική δεν είναι μάθημα και μπορεί να γίνεται παράλληλα με το εβδομαδιαίο πρόγραμμα (5.1.1)	6	2,3
Η περιβαλλοντική δεν είναι μάθημα και μπορεί να γίνεται ως σχολική δραστηριότητα (5.1.2)	4	1,5

οποτε Κ.Π.Ε., δηλαδή για τον υπεύθυνο για την ορθή και αποτελεσματική λειτουργία του (κατηγορία 7.5.2), εντοπίστηκαν 13 αναφορές (4,5%) «... για οποιοδήποτε λειτουργικό, διοικητικό και οικονομικό θέμα ο Υπεύθυνος λειτουργίας του κέντρου αναφέρεται απευθείας στην αρμόδια Διεύθυνση Εκπαίδευσης της Νομαρχίας... ». Ξεχωριστή μνεία γίνεται 10 φορές (3,8%) σχετικά με τους οικονομικούς πόρους που απαιτούνται για τη λειτουργία του Κέντρου (κατηγορία 7.3) «... οι πόροι του κέντρου προέρχονται από πιστώσεις τοιακτικού προϋπολογισμού και του προγράμματος των δημοσίων επενδύσεων που θα εγγράφονται στους προϋπολογισμούς των οικείων Νομαρχιών... » και άλλες τόσες για τοιαφορείς με τους οποίους μπορούν αυτά να συνεργαστοί (κατηγορία 7.4) «... απαιτείται η ανάπτυξη συνεργασιών με Κ.Π.Ε. του εσωτερικού και εξωτερικού για ανταλλαγή εμπειριών, πληροφοριών, εκπαιδευτικών προγραμμάτων και οργάνωσης συνεργασιών σε επίπεδο επιμόρφωσης εκπαιδευτικών. Μπορούν επίσης να συμμετέχουν σε διεθνή και εσωτερικά δίκτυα Π.Ε.». Αντιστοιχώς αρκετές είναι και οι αναφορές στις κατηγορίες 6.1.4.2. (10 ή 3,8%) και 6.1.6.2. (18 ή 6,8%) που προσδιορίζουν τα προσόντα και τα κριτήρια την επιλογή του Υπευθύνου Π.Ε. σε κάθε νομό και του σφάλου που θα αναλάβει να εκπονήσει πρόγραμμα «... είναι αναγκαίο να ενημερώνεται και για οποιαδήποτε συνεργασία αναπτύσσει το σχολείο, στα πλαίσια της Ιπέραν των αναγκαίων για την υλοποίηση των προγραμτων συνεργασιών-στα πλαίσια διαφόρων ... /... Οι κ.κ. δάσκοντες εις πάσαν ευκαιρίαν να τονίζουν εις τους μτὰς την τεραστίαν σημασίαν την οποίαν έχει δια την :τητα της ζωής η διατήρησις εν καλή καταστάσει του κού περιβάλλοντος... ».

ΠΙΝΑΚΑΣ 10

Συχνότητα εμφάνισης των υποκατηγοριών στα επίσημα νομικά κείμενα της τελευταίας εικοσαετίας

Υποκατηγορία	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
Ορισμοί (1)	2	0,8
Ευαισθητοποίηση (2.2)	6	2,3
Δραστηριοποίηση (2.3)	8	3,0
Στόχοι ως προς γνωστικό τομέα (3.1)	5	1,9
Στόχοι ως προς συναισθηματικό τομέα (3.2)	2	0,8
Στόχοι ως προς την κριτική προσέγγιση του περιβάλλοντος από τους μαθητές (3.4)	1	0,4
Σύζευξη με παρελθούσες νομικές διατάξεις (4)	16	6,1
Η περιβαλλοντ. εκπαίδευση δεν είναι μάθημα (5.1)	2	0,8
Εμπλεκόμενοι φορείς (6.1)	2	0,8
Κονδύλια (6.2)	1	0,4
Θέματα /Αντικείμενα (6.3)	9	3,4
Μέθοδος εκπόνησης προγράμματος Π.Ε. (6.4)	1	0,4
Χρονική διάρκεια των προγραμμάτων (6.5)	3	1,1
Αξιολόγηση προγράμματος (6.6)	5	1,9
Στόχοι των Κ.Π.Ε. (7.1)	2	0,8
Αρμοδιότητες των Κ.Π.Ε. (7.2)	9	3,4
Οικονομικοί πόροι των Κ.Π.Ε. (7.3)	10	3,8
Συνεργασίες των Κ.Π.Ε. (7.4)	10	3,8
Βοηθητικό προσωπικό Κ.Π.Ε. (7.7)	3	1,1
Στέγαση - Υποδομή - Εξοπλισμός των Κ.Π.Ε. (7.8)	9	3,4
Σχέση της Π.Ε. με την εκπαιδευτική διαδικασία (8)	5	1,9
Συνειδητοποίηση από το παιδί της σχέσης του με το φυσικό περιβάλλον (2.1.1)	11	4,2
Συνειδητοποίηση από το παιδί της σχέσης του με το ανθρωπογενές περιβάλλον (2.1.2)	4	1,5
Συνειδητοποίηση από το παιδί της σχέσης του με τον άνθρωπο και το φυσικό περιβάλλον (2.1.3)	1	0,4
Η περιβαλλοντική δεν είναι μάθημα και μπορεί να γίνεται παράλληλα με το εβδομαδιαίο πρόγραμμα (5.1.1)	6	2,3
Η περιβαλλοντική δεν είναι μάθημα και μπορεί να γίνεται ως σχολική δραστηριότητα (5.1.2)	4	1,5

ΠΙΝΑΚΑΣ 10: Συνέχεια

Υποκατηγορία	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
Εμπλεκόμενοι φορείς - Υπουργείο Παιδείας (6.1.1)	4	1,5
Εμπλεκόμενοι φορείς - Τοπική αυτοδιοίκηση (6.1.2)	3	1,1
Εμπλεκόμενοι φορείς - Προϊστάμενος Α/θμιας Εκπαίδευσης/ Σχολικοί σύμβουλοι/ Επιθεωρητές (6.1.3)	7	2,7
Εμπλεκόμενοι φορείς - Υπεύθυνος νομού για την Π.Ε. (6.1.4)	5	1,9
Εμπλεκόμενοι φορείς - Διευθυντές (6.1.5)	7	2,7
Εμπλεκόμενοι φορείς - Δάσκαλοι (6.1.6)	2	0,8
Κονδύλια - Τρόπος χρηματοδότησης (6.2.2)	1	0,4
Θέματα - Πηγές άντλησης πληροφοριών για Π.Ε. (6.3.1)	1	0,4
Υπεύθυνοι κέντρων Π.Ε. - Προσόντα/ Κριτήρια επιλογής τους (7.5.1)	2	0,8
Υπεύθυνοι Κ.Π.Ε.- Αρμοδιότητες / Διαδικαστικά θέματα (7.5.2)	13	4,9
Αποσπασμένοι δάσκαλοι σε Κ.Π.Ε.- Προσόντα/ Κριτήρια επιλογής τους (7.6.1)	15	5,7
Αποσπασμένοι δάσκαλοι σε Κ.Π.Ε.- Αρμοδιότητες/ Διαδικαστικά θέματα (7.6.2)	25	9,5
Στόχοι ως προς την ανάπτυξη δεξιοτήτων στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον (3.3.1.1)	3	1,1
Στόχοι ως προς την ανάληψη δράσης στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον (3.3.1.2)	4	1,5
Κριτήρια επιλογής του Υπεύθυνου για την Π.Ε. (6.1.4.1)	4	1,5
Αρμοδιότητες του Υπεύθυνου για την Π.Ε. (6.1.4.2)	10	3,8
Προσόντα δασκάλων (6.1.6.1)	1	0,4
Αρμοδιότητες / Διαδικαστικά θέματα δασκάλων (6.1.6.2)	18	6,8
Μετακίνηση προς το πεδίο μελέτης της Π.Ε. (6.4.3.1)	1	0,4
Σύνολο	263	100,0

Να σημειωθεί ότι οι 16 αναφορές της υποκατηγορίας 4.1 (Σύζευξη με παρελθούσες νομικές διατάξεις) δεν επιδέχονται κάποιας ιδιαίτερης ερμηνείας, καθώς αποτελούν μόνο απλές αναφορές παλαιότερων νομικών διατάξεων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 11

Ποσοστιαία (%) κατανομή των επίσημων νομικών κειμένων ανάλογα με τον αριθμό των άρθρων και των θεμάτων που θίγουν

Θέμα	Αριθμός άρθρων ανά επίσημο νομικό κείμενο						
	1 %	2 %	3 %	4 %	6 %	9 %	11 %
Ορισμοί	9			4,3			
Σκοποί	18,5	50,0					57,1
Στόχοι	8,3		1,3	21,7			
Νομικό πλαίσιο ένταξης	7,4	30,0	2,5	8,7		4,2	
Θέση στο Α.Π.	4,6			17,4		12,5	
Εφαρμογή-Σχεδιασμός	47,2	10,0	3,8	47,8		83,3	
Κ.Π.Ε.	9,3	10,0	91,1		100,0		42,9
Σχέση με την εκπ. διαδικασία	3,7		1,3				
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Συσχετίζοντας κανείς τον αριθμό των άρθρων των σχετικών με την Π.Ε. στις εγκυκλίους ή στις υπουργικές αποφάσεις με τα θέματα που θίγονται σ' αυτές διαπιστώνει τα εξής: Τα νομικά κείμενα που έχουν ένα άρθρο θίγουν όλες τις θεματικές κατηγορίες που αφορούν την Π.Ε. Τα επίσημα κείμενα

να με περισσότερα του ενός άρθρα οίγουν λιγότερα θέματα. Τα κείμενα μάλιστα που περιέχουν έξι άρθρα οίγουν μόνο μία θεματική περιοχή, αυτή που αφορά στα Κ.Π.Ε., η οποία, άλλωστε, διευκρινίζεται συχνότερα στις αναφορές που εντοπίστηκαν (98 αναφορές σε σύνολο 263 αναφορών- 37,3%).

ΠΙΝΑΚΑΣ 12

Ποσοστιαία (%) κατανομή των επίσημων νομικών κειμένων ανάλογα με το είδος τους και το θέμα που θίγουν σε σχέση με την Π.Ε.

Θέμα	Ποσοστό αναφορών στα νομικά κείμενα (%)	
	Υπουργική απόφαση	Εγκύκλιος
Ορισμοί	5	1,5
Σκοποί	5,1	30,3
Στόχοι	4,1	10,6
Νομικό πλαίσιο ένταξης	6,1	6,1
Θέση στο αναλυτικό πρόγραμμα	3,6	7,6
Εφαρμογή-Σχεδιασμός	31,0	37,9
Κ.Π.Ε.	48,7	1,5
Σχέση με την εκπαίδευση	1,0	4,5
Σύνολο	100,0	100,0

Σε σύνολο 263 αναφορών σχετικά με την Π.Ε. είχαμε 197 αναφορές σε υπουργικές αποφάσεις και 66 αναφορές που προέρχονταν από εγκυκλίους. Δεν καταγράφηκαν κατά την έρευνα αναφορές σε άλλου είδους κατηγορίες επίσημων κειμένων (νόμος, προεδρικό διάταγμα, νόμος πλαίσιο). Το μεγαλύτερο ποσοστό των υπουργικών αποφάσεων (48,7%) επικεντρώνεται στο θέμα των Κ.Π.Ε. ενώ οι περισσότερες ε-

γκύκλιοι (37,9%) καλύπτουν το θέμα της εφαρμογής και του σχεδιασμού της Π.Ε.

Μελετώντας τα ποσοστά των αναφορών για την Π.Ε. ανά θέμα και ανά έτος (Π.13) διαπιστώνουμε ότι το 1976 οι περισσότερες αναφορές (92,3%) σχετίζονται με το σκοπό της Π.Ε. Το 1978 οι πιο πολλές αναφορές (80%) εστιάζουν στο θέμα της εφαρμογής και του σχεδιασμού των προγραμμάτων της Π.Ε. Αναφορές σχετικά με την Π.Ε. έχουμε ξανά το 1990 και μάλιστα τα μεγαλύτερα ποσοστά επικεντρώνονται στο σκοπό της (36,4%) και στα Κ.Π.Ε. (36,4%). Το επόμενο έτος -1991- οι αναφορές επεκτείνονται σχεδόν ισοκατανεμημένα σε όλες σχεδόν τις κατηγορίες χωρίς να παρουσιάζονται αυξημένα ποσοστά σε συγκεκριμένες κατηγορίες. Το 1992 όμως οι αναφορές που έχουμε σχετίζονται με την εφαρμογή και το σχεδιασμό των προγραμμάτων Π.Ε. Το 1993, όπως και το 1991, οι αναφορές καλύπτουν σφαιρικά το θέμα της Π.Ε., σε όλους σχεδόν τους τομείς. Το 1994, όπως και το 1992, όλες οι αναφορές σχετίζονται με την εφαρμογή και το σχεδιασμό των προγραμμάτων Π.Ε. Το 1995 ενώ παρατηρείται ένα γενικότερο ενδιαφέρον για το θέμα της Π.Ε. με αναφορές σε πολλούς τομείς το μεγαλύτερο ποσοστό (66,3%) επικεντρώνεται στη δημιουργία Κ.Π.Ε. Το 47,8% των αναφορών του έτους 1996 αφορά την εφαρμογή και το σχεδιασμό των προγραμμάτων Π.Ε., ενώ παράλληλα υπάρχουν και αναφορές που καλύπτουν άλλες κατηγορίες. Το 1997 δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στη δημιουργία Κ.Π.Ε. και όλες οι αναφορές (100%) σχετίζονται με αυτό. Τέλος, στα τελευταία επίσημα κείμενα που έχουμε το 2001 τονίζεται στο μεγαλύτερο ποσοστό η σπουδαιότητα της εφαρμογής και του σχεδιασμού της Π.Ε.

ΠΙΝΑΚΑΣ 13

Ποσοστιαία (%) κατανομή των αναφορών για την Π.Ε. στα επίσημα νομικά κείμενα ανά έτος και ανά θεματική κατηγορία

Θέμα	Έτος									
	1976	1978	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Ορισμοί				2,4						4,3
Σκοποί	92,3	20,0	36,4	16,7		15,0				
Στόχοι				16,7				3,3	21,7	
Νομικό πλαίσιο ένταξης		9,1	7,1		15,0		3,3	8,7		9,0
Θέση στο Α.Π.				11,9				3,3	17,4	
Εφαρμογή-σχεδιασμός	7,7	80,0	18,2	38,1	100,0	35,0	100,0	22,8	47,8	
Κ.Π.Ε.			36,4			32,5		66,3		100,0
Σχέση με την εκπαίδευση			7,1		2,5		1,1			
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0